

KÜLLİYE

ULUSLARARASI SOSYAL BİLİMLER DERGİSİ

INTERNATIONAL JOURNAL OF SOCIAL SCIENCES

Oryantalist Görüşleri Eleştiri Açısından İslâm-Türk Ansiklopedisi

Yunus KOCABIYIK*

Özet

Oryantalistler İslam dini hakkında birçok araştırma yapmış ve bunların neticesinde fikirlerini ortaya koymuştur. Oryantalistlerin İslam dini hakkında fikirlerini bir araya getiren ve ülkemizde de Milli Eğitim Bakanlığı tarafından tercüme edilmesi sağlanarak yayınlanan İslam Ansiklopedisi bu çalışmaların en başta gelenlerinden biri olmuştur. Bu eser içerisinde yer alan oryantalistlerin iddialarına İslam dünyasının farklı kesimlerinden itirazlar yöneltilmiştir. Ülkemizde yayınlanan ancak sadece iki cildi basılan İslâm-Türk Ansiklopedisi de bu itirazların dile getirildiği yayınlardan biridir. İslâm-Türk Ansiklopedisi içerisinde yer alan bazı maddelerde, maddenin en sonunda oryantalistlerin iddialarına cevap vermek amacıyla ayrı bir başlık açılmış, burada oryantalistlerin iddiaları ve bunlara verilen cevaplara yer verilmiştir. İslâm-Türk Ansiklopedisi içerisinde oryantalistlerin hangi iddialarına ne şekilde cevap verildiği bu çalışmanın temel konusudur. İslâm-Türk Ansiklopedisi içerisinde oryantalistlere cevapların olduğu tespit edilen beş madde, oryantalistlerin iddiaları ve ansiklopedide yer alan cevaplar ile birlikte değerlendirilmektedir. Bu iddialar ve cevapların ilk defa bilimsel açıdan değerlendirilmesi çalışmamızı önemli kılmaktadır. Ayrıca bu hususun yanında iddia ve cevaplarda kullanılan dilin bilimsel ve ahlaki açıdan incelenmesi de çalışmamızın bir diğer konusu olmuştur.

Anahtar Kelimeler: İslâmi İlimler, İslâm-Türk Ansiklopedisi, MEB İslam Ansiklopedisi, Oryantalistler, Tenkit.

The Criticism of Orientalist Views in Terms of Islamic-Turkish Encyclopedia

Abstract

Orientalists have done a lot of research about the Islamic religion and have come up with ideas as a result of these research. The Encyclopedia of Islam, which brings together the ideas of Orientalists about the Islamic religion and is translated and published by the Ministry of National Education in Turkey, has been one of the foremost of these studies. Some objections have been raised from different parts of the Islamic world to the claims of the orientalist contained in this work. The Islamic-Turkish Encyclopedia, only two volumes of which can be published in Turkey, is also one of the publications in which these objections are expressed. Separate titles in the Islamic-Turkish Encyclopedia been determined at the end of the article in order to respond to the claims of orientalist, and here are the claims of orientalist and the answers given to them. The main subject of the study is which claims of orientalist are answered in the Islamic-Turkish Encyclopedia and in what way. The five articles identified as having answers to orientalist in the Islamic-Turkish Encyclopedia are evaluated together with the claims of orientalist and the answers contained in the encyclopedia. The scientific evaluation of these claims and answers is very important for our study. In addition to this issue, the scientific design of the methodology used in the claims and answers has also been another issue that our study has examined.

Keywords: Islamic Sciences, Islamic-Turkish Encyclopedia, NME Islamic Encyclopedia, Orientalists, Criticism.

* Dr., Kırıkkale Üniversitesi, İslami İlimler Fakültesi, Temel İslam Bilimleri Bölümü, Kırıkkale / Türkiye, e-mail: yunuskocabiyik@hotmail.com

ORCID : <https://orcid.org/0000-0003-2005-4033>.

Bu makaleyi şu şekilde kaynak gösterebilirsiniz / To cite this article (APA):

Kocabiyik, Y. (2023). Oryantalist Görüşleri Eleştiri Açısından İslâm-Türk Ansiklopedisi. *Küllüye*, 4(2), 148-159. DOI: 10.48139/aybukulliyee.1343011

Makale Bilgisi / Article Information

Geliş / Received	Kabul / Accepted	Türü / Type	Sayfa / Page
14 Ağustos 2023	11 Eylül 2023	Araştırma Makalesi	148-159
14 August 2023	11 September 2023	Research Article	

Extended Abstract

Orientalists, who are defined as Western researchers who conducted scientific studies on Islam, put forward ideas that were widely discussed in the Islamic world as a result of their studies. The Encyclopaedia of Islam, which brings together the ideas of Orientalists about Islam and translated and published by the Ministry of National Education in Turkey, has been one of the most important works among these studies. Objections to the claims of orientalists in this work have been raised from different parts of the Islamic world. The Islam-Turk Encyclopaedia, which was published in our country but only two volumes were published, is one of the publications in which these objections were voiced. In some of the items in the Islamic-Turkish Encyclopaedia, a separate heading was opened at the end of the article in order to respond to the claims of orientalists, and the claims of orientalists and the answers given to them were included here. In this respect, the Islamic-Turkish Encyclopaedia is considered to be a publication born out of the idea of criticizing the Encyclopaedia of Islam translated by the Ministry of National Education. Despite these thoughts and assumptions about the Islam-Turk Encyclopaedia, there is no study that reveals whether the encyclopaedia was written to criticize the Ministry of National Education's Encyclopaedia of Islam, explains to what extent it criticized it, and makes an academic evaluation of this criticism. This study aims to contribute for the related literature.

It is not possible to see orientalist views and the criticisms directed against them in all the items in the Islamic-Turkish Encyclopaedia. Only a very small number of these articles contain these views and criticisms. As far as we have determined, of the five articles in the Islamic-Turkish Encyclopaedia that include orientalist views and criticisms of these views, the articles "A'jam", "Adam" and "Ashūra" are in the first volume, while the articles "'Abdullāh b. 'Abbās" and "'Abdullah b. 'Abdumuttalib" are in the second volume. Many important items are not included in the encyclopedia because even the combination of the letter "A" with the letter "B" (Ab) is not completed. In our study, these five items in the Islamic-Turkish Encyclopaedia, found to contain answers to orientalists, are evaluated together with the claims of orientalists and the answers in the encyclopaedia. The scientific evaluation of these claims and responses for the first time makes our study important. In addition to this, the examination of the language used in the claims and responses from a scientific and ethical point of view is another subject of our study.

Our study has two aspects: the claims of orientalists about the articles and the answers given to these claims by the encyclopaedia authors. It is seen that the orientalist claims we examined in the five articles lack a scientific basis. As a matter of fact, these allegations not only lack a scientific basis but also contain heavy criticisms against the basic sources of Islam. Claims such as the Prophet learning Islam from a foreigner, taking fasting from Jews, and fabricating hadiths do not constitute a scientific basis for discussion. This is an unexpected finding for our study.

In all of the answers given by the authors of the items to the claims of the orientalists, the existence of the idea that the works of orientalists on Islam will

definitely criticize Islam is clearly visible. The claims of the orientalists in the articles in question further strengthen this idea. The claims of the orientalists are by no means accepted as scholarly by the authors of the items and they do not attempt to answer them accordingly. However, it cannot be said that they are as far from scientific basis as the orientalist claims. As a matter of fact, situations that can be proved with sources have been answered by dealing with historical facts and sources. The unfounded and outrageous statements of the Orientalists about the items in question have clearly shown themselves in the answers given.

It is possible to conduct a new study by re-examining the topics examined in the study, all the claims in the orientalist literature and all the answers given from the Islamic world.

Giriş

İslâm-Türk Ansiklopedisi, *DİA*'nın kısa tanımında “İstanbul’da 1940-1948 yılları arasında çıkan, ancak “A” maddeleri tamamlanmadan yayımı duran ansiklopedi” şeklinde tarif edilmektedir. (Aykut, 2011, s. 57) İsmail Hakkı İzmirli, Kâmil Miras, Ömer Rıza Doğrul ve Eşref Edip’ten oluşan bir heyetin idaresi altında Âsâr-ı İlmiyye Kütüphanesi’nin yayını olarak neşre başlamıştır. “Türk-İslâm mütehasıs âlimlerden mürekkep bir heyet tarafından telif olunmuştur” kaydıyla yayımlanan ansiklopedi, on altışar sayfalık formlar halinde İslâm-Türk Ansiklopedisi Mecmuası’nın içinde dergiyle beraber çıkmaya başlamıştır. Ansiklopedinin elli formada tamamlanan 798 sayfa hacmindeki ilk cildinde, sona ilâve edilen yirmi dört madde ile beraber “Â” ile (uzun A) başlayan bütün maddeler 1941 yılında tamamlanmıştır. 74. formada 384 sayfa olarak yarım kalan II. cilt ise normal “A” ile başlayan 370 maddeyi ihtiva etmekte ve “Abdülganî b. İsmâil b. Abdülganî en-Nablusî” maddesinin yarısına kadar gelmektedir.

İslâm-Türk Ansiklopedisi’nin yayımlanmaya başladığı dönemde ülkemizde akademik seviyede İslâmî yayının çok az olduğu görülmektedir. Bu konu, 1-5 Mayıs 1939’da gerçekleştirilen I. Türk Neşriyat Kongresi’nde de katılımcılar tarafından ifade edilmiş ve kongreyi takip eden günlerde Maarif Vekâleti (Milli Eğitim Bakanlığı), Hollanda’nın Leiden şehrinde İngilizce, Fransızca ve Almanca olmak üzere üç dilde yayımlanan İslâm Ansiklopedisi’nin Türkçe’ye çevrilmesini kararlaştırmıştır. Ancak söz konusu yayın hakkında tamamen oryantalist misyoner zihniyetiyle hazırlandığı, bilimsel yanlışlarla ve İslâmiyet’e aykırı kanaatlerle dolu olduğu şeklinde basında çıkan yazılar üzerine eserin aynen tercümesinden vazgeçilerek bazı maddelerin tâdil, ikmal ve yeniden telifi kararlaştırıldı. Bu itibarla İslâm-Türk Ansiklopedisi, Milli Eğitim Bakanlığı tarafından tercüme edilen İslam Ansiklopedisinin tenkidi düşüncesinden doğan bir yayın olarak kabul edilmiştir. (Aykut, 2011, s. 57)

İslâm-Türk Ansiklopedisi hakkındaki bu düşünce ve kabullere rağmen, ansiklopedinin iddia edildiği gibi MEB İslam Ansiklopedisini tenkit etmek üzere kaleme alınıp alınmadığını ortaya koyan, ne derecede tenkit ettiğini açıklayan ve bu tenkidin akademik açıdan değerlendirilmesinin yapıldığı bir çalışma bulunmamaktadır. Bu çalışma ile literatürdeki bu boşluğun doldurulması amaçlanmaktadır.

Bu çalışmada, öncelikle İslâm-Türk Ansiklopedisi’nde yer alan ve MEB İslam Ansiklopedisi’ndeki oryantalist görüşleri eleştiren maddeler tespit edilmiştir.

Külliye

Ardından MEB İslam Ansiklopedisindeki oryantalist iddialar ile İslâm-Türk Ansiklopedisi'nde bu iddialara verilen cevaplar birlikte incelenmiştir.

Ansiklopedisi İçerisinde İncelenen Maddeler

İslâm-Türk Ansiklopedisi'nde yer alan maddelerin tamamında oryantalist görüşler ve bunlara yöneltilen eleştirileri görmek mümkün değildir. Bu maddelerin çok az bir kısmında bu görüşler ve eleştiriler yer almaktadır. İslâm-Türk Ansiklopedisi'nde bizlerin tespit ettiği kadarıyla, oryantalist görüşlerin ve bu görüşlere yöneltilen eleştirilerin yer aldığı beş maddeden; “A’cem” (Doğrul, 1941-8, s. 53), “Âdem” (Doğrul, 1941-8, s. 94-95) ve “Âşûra” (Miras, 1941-8, s. 604-614) maddeleri birinci ciltte, “Abdullâh b. Abbâs” (Edip, 1941-8, s. 213-218) “Abdullah b. Abdulmuttalib” (Miras, 1941-8, s. 240) maddeleri ise ikinci ciltte yer almaktadır. Ansiklopedinin “A” harfinin “B” harfiyle birleşiminin (Ab) dahi tamamlanmaması sebebiyle birçok önemli madde ansiklopedi içerisinde yer almamaktadır.

A’cem ve Âdem maddesi Ömer Rıza Doğrul tarafından kaleme alınmıştır. 1893’te doğan müellif 1952’de vefat etmiştir. Doğrul’un özellikle Kur’ân-ı Kerim ve tefsir üzerine yaptığı çalışmalar dikkati çekmektedir. (Uzun, 1994, s. 489-492) Bu bakımdan ilgili maddeleri yazma hususunda alana vâkıf olduğunu söyleyebiliriz.

“Abdullâh b. Abbâs” maddesi içerisinde yer alan oryantalistlerin iddialarına yer veren ve bunları cevaplayan ise Mehmet Ali Ayni’dir. Müellif, 1865’te doğmuş ve 1945 yılında vefat etmiştir. Mehmet Ali Ayni’nin felsefe, tasavvuf ve pedagoji gibi sahalara dair birçok kitabı ve makalesi bulunmaktadır. (Arar, 1991, s. 273-275)

“Âşûra” ve “Abdullah b. Abdulmuttalib” maddeleri Kamil Miras tarafından yazılmıştır. 1875’te dünyaya gelen ve 1957’de vefat eden Kamil Miras’ın en önemli eseri hadis ilmine dair olan *Sahîh-i Buhârî Muhtasarı Tecrîd-i Sarîh Tercemesi ve Şerhi*’dir (IV-XII, İstanbul 1938-1948). Miras bu eserinde, hadislerin şerhleri hususunda klasik kaynaklardan yararlanmış ve Hanefî mezhebinin yaklaşımını esas almış, zaman zaman güncel konulara da girmiştir. Birçok defa basılan bu eserin Türkiye’de hadis ve sünnet literatürün gelişmesine büyük katkısı olmuştur. (Yazıcı, 2020, s. 145-146)

Ansiklopedi İçerisinde Oryantalist Görüşleri Eleştiren Maddelere Genel Bir Bakış

“A’cem” maddesinde ilgili kelime hem sözcük anlamında hem de Kur’ân-ı Kerim’de ifade edilen şekliyle ele alınmaktadır. Kur’ân-ı Kerim’de geçen kelimenin tefsirine de ayrıca yer verilmiştir. Madde sonunda ise MEB İslam Ansiklopedisi a’cem bahsinde oryantalistlerin iddiaları ve bu iddialara verilen cevaplar yer almaktadır.

“Âdem” maddesinde kelimenin lisans açısından değerlendirilmesinden sonra, Tevrat ve Kur’ân-ı Kerim’de Âdem peygambere dair bilgilerin ne şekilde geçtiği ele alınmaktadır. Kur’ân-ı Kerim’de yer alan Âdem kıssası her yönüyle ele alınmış, kıssanın özü ve felsefesi okuyucuya aktarılmıştır. Madde sonunda MEB İslam Ansiklopedisinin ilgili bahsinde geçen Âdem kıssasına yönelik yapılan iddialar cevaplanmaktadır.

“Âşûra” maddesi ilk olarak dil açısından incelenmiş ardından dinler tarihi, hadis ve fıkıh ilimleri açısından değerlendirilmiştir. Madde sonunda “intikad” başlığı altında İslam Ansiklopedisinde yer alan iddialar ve bunlara verilen cevaplar yer almaktadır.

“Abdullâh b. Abbâs” maddesinde, Abdullah b. Abbâs’ın hayatı ve ilmi faaliyetleri hakkında bilgiler verilmektedir. Maddenin sonunda ise Buhl tarafından Abdullah b. Abbâs’a isnad edilen üç iddia ele alınarak cevap verilmektedir.

“Abdullah b. Abdulmuttalib” maddesinde de oryantalist görüşlere ve bunlara verilen cevaplar yer almaktadır. Her iki maddede yer alan görüşler ve verilen cevaplar çalışmamızın bir sonraki kısmının konusudur.

Kendisinden sonra oluşan literatüre kaynaklık etmesi ve onları etkilemesi açısından İslâm-Türk Ansiklopedisi’nin çok önemli olduğu kanaatindeyiz. Nitekim oryantalist literatüre dair elimizde bulunan en önemli kaynaklardan biri olan *Oryantalist Hadis Literatürü* adlı eserde yer alan ilgili maddeler incelendiğinde bu alana dair birçok eserin İslâm-Türk Ansiklopedisi’nin basılmasından sonra yayımlandığı görülmektedir. (Yücel, 2016, ss. 89, 93, 95, 115, 116, 117, 122, 129, 130, 237, 244, 250, 252)

Oryantalist İddiaların ve İtirazların Yer Aldığı Maddeler

İslâm-Türk Ansiklopedisi’nde yer alan oryantalistlerin görüşleri madde içerisinde konuyla bir bütün halinde verilmek yerine, madde tamamlandıktan sonra “Tenkit”, “İntikad” veya “İslam ansiklopedisini tenkit” adıyla ayrı bir başlık içerisinde zikredilmektedir. Ardından madde yazarları bu başlık altında oryantalistlerin iddialarını ele almakta ve bu iddialara cevap vermektedir.

A’cem Maddesi

A’cem maddesinin yazarı Ömer Rıza Doğrul, MEB İslam Ansiklopedisi’ni “Hıristiyanlığın en tanınmış propagandacıları ve işleri güçleri bu propagandacılarla faaliyet zemini hazırlamak olan müsteşrikler tarafından yazılan eser” olarak tanımlamaktadır. (Doğrul, 1941-8, s. 52) MEB İslam Ansiklopedisi’nde “Muhammed” maddesi içerisinde yer alan a’cem konusu Buhl tarafından yazılmış (Buhl, 1979, s. 452-470) ve bu oryantalistin görüşleri müellif tarafından açıkça eleştirilmiştir.

Doğrul, müsteşriklerin Hz. Muhammed’in yabancı bir öğreticisi olduğu iddiasını sert bir şekilde yalanlamaktadır. Oryantalistlere göre bu iddia Kur’ân-ı Kerim tarafından açık bir şekilde çürütülmemiştir. Müellif ise Kur’ân-ı Kerim’in bu konuda sarıh bir şekilde cevap verdiğini delilleriyle birlikte ortaya koymuştur. Ayrıca Hz. Peygamber devrinde ona öğreticilik yapacak bir ilim erbabının olmadığı hususunun kaynaklardan açıkça anlaşıldığını ifade etmektedir. (Doğrul, 1941-8, s. 52-3) Buhl ise “Peygamberin fikirlerine tesir etmiş olan muayyen bir dini fikraya daha yakından işaret etmek, o zamanki durum hakkında bilgi eksikliği yüzünden pek mümkün değildir. Birçok deliler, ilk devirlerde muhtelif tesirler, bilhassa Hıristiyan mezheplerinin daha sonraları da Yahudilerin tesiri altında kalmış olduğunu gösterir.” (Buhl, 1979, s. 455) ifadeleri ile Hz. Peygamber’in diğer dinlerden etkilendiğini iddia etmektedir:

Doğrul, Buhl gibi oryantalistlerin “yabancı muallim” iddiası (Buhl, 1979, s. 455) üzerinde ısrar ederek Kur’ân-ı Kerim’i anlamayan Arap müşriklerin eski iddialarını devam ettirdiğini ifade etmekte ve bu iddiaların tamamını reddetmektedir. (Doğrul, 1941-8, s. 53)

Âdem Maddesi

Âdem maddesi yazarı Doğrul, MEB İslam Ansiklopedisi “Âdem” maddesinin yazarı M. Seligsohn’un iddialarını madde sonunda “İslâm ansiklopedisini tenkit” başlığı altında cevaplandırmaktadır. Seligsohn, “Kur’ân Allah’ın Âdemi ferişteher hükümdarı yaptığı hususunda Süryani kıssaların rivayetlerini birleştirmektedir.” şeklinde bir iddiada bulunmaktadır. Doğrul, Kur’ân-ı Kerim’i Süryani kıssalarla dolu bir kitap olarak göstermenin misyonerlerin ve müsteşriklerin bir âdeti olduğunu ifade etmektedir. Yazarın ilme karşı ikinci ihanet olarak vurguladığı başka bir iddia ise Bakara suresi 36. ayette Hz. Âdem’in cennetten çıkarıldıktan sonra Serendib adasına indiği ve karısından 200 sene uzak yaşayarak günahını bağışlatmak için çalıştığı şeklinde bir ifadenin olduğudur. (Seligsohn, 1950, s. 135) Kur’ân-ı Kerim’in ilgili ayetinde yer almayan İsrailiyat kaynaklı bilgilerin Kur’ân-ı Kerim’de yer alıyor gibi gösterilmesi madde yazarı tarafından çok sert eleştirilmiştir. (Doğrul, 1941-8, s. 94) MEB İslâm Ansiklopedisi’nde ilgili maddenin mütercimi de Seligsohn’un bu ifadesine: “Kur’ân’da, Âdem’in Serendib adasına indiği ve orada Havva’dan iki yüz sene ayrı kaldığı mezkûr olmamakla beraber, İslami an’aneeye girmiş bir rivayettir.” şeklinde dipnot düşerek okuyucuya önemli bir açıklama yapmıştır. (Seligsohn, 1950, s. 135)

Madde yazarı Ömer Rıza Doğrul, MEB İslam Ansiklopedisi’nde “Âdem” maddesinin M. Seligsohn tarafından neden bu şekilde ele alındığını ise şu şekilde açıklamaktadır:

“Misyonerlerle Müsteşrikler Âdem kıssasını Kur’ân-ı Kerimin beyanı veçhile anlatmaya özendikleri takdirde, Âdemin tevbe etmesi üzerine Allah’ın Âdemi affettiğini, Âdemden âdemoğullarına hiçbir vebal intikal etmediğini, esasen İslamiyetin bir kimse tarafından irtikâb olunan bir suç yüzünden evladını veya başka bir kimseyi muaheze etmediğini yazmaya mecbur olacaklar, bu da şüphe yok ki, eserin Hıristiyan okuyucuları üzerinde, Müslümanlık lehinde bir tesir bırakacaktı. Misyonerlerle Müsteşriklerin dini taassubu bu hakikatleri ilana müsait olmadığı için onlar da Âdem bahsini bu şekilde yazmışlardır.” (Doğrul, 1941-8, s. 95)

Yazarın ifade ettiğine göre MEB İslam Ansiklopedisi’nde ilgili madde bilinçli olarak bu şekilde kaleme alınmıştır. Çünkü Âdem kıssası hakkında İslamiyet’in koymuş olduğu hakikatler, Hıristiyanlığın en önemli temellerinden birini yok etmektedir. Çünkü Hıristiyanlık inancında Âdemin yasak olan meyveden yiyerek yüklendiği günahın vebaline bütün Âdemoğullarının da sorumluluğu olduğu ve bu yüzden hepsinin günahkâr kaldıklarına inanılmaktadır. Bu günah sebebiyle herkesin cehennemlik olduğu ancak Allah’ın oğlu olan Mesih’in bütün beşeriyeti bu günahattan kurtarmak için kanını dökmesi üzerine bütün insanlık bu vebalden kurtulmuştur. Madde yazarına göre İslam Ansiklopedisi’nde “Âdem” maddesi, İslam itikadı çerçevesinde değil Hıristiyanlık inancı bakış açısıyla kaleme alınmıştır.

Âşûra Maddesi

“Âşûra” maddesinin yazarı Kamil Miras, İslam Ansiklopedisi'nde ilgili maddenin yazarı olan A. J. Wensinch'in iddialarına yanıt vermektedir. Wensinch, Hz. Peygamber'in âşûra günü orucunu Medine'ye gittiği zaman orada yaşayan Yahudilerden görüp onlardan öğrendiğini iddia etmektedir. (Wensinch, 1950, s. 710) Kamil Miras ise âşûra gününün bütün sâmi kavimler arasında ortak bir gün olduğunu ve âşûra orucunun da aynı şekilde bütün peygamberler arasında müşterek bir ibadet olduğunu ifade etmektedir. (Miras, 1941-8, s. 611)

Kamil Miras, madde yazarı Wensinch'i eleştirdiği kadar bu maddenin mütercimini de açık deliller ortadayken yazarı tenkit etmemiş olmasından dolayı eleştirmektedir. Miras, Wensinch'in iddialarının âşûra özelinde olmadığını, aslında bütünüyle İslam dininin başka bir dinin sistemini aldığını iddia ederek İslam dinine saldırmak olduğunu aktarmaktadır. Miras bu iddialara şu şekilde cevap vermektedir:

“Âşûra muharriri ve mütercimi şunu bilmelidir ki orta devrin bütün hurafelerini ve ananelerini müthiş bir tarraka ile yıkan inkılabcı peygamber yepyeni bir dini, fazıl bir medeniyetin esaslarını kurarken ne bir peygamberin din sisteminden, ne de ictimai bir müessesenin medeni mehcinden mülhem olmuştur. O, feyzini ilhamını yalnız ve yalnız Allah'tan almıştır.” (Miras, 1941-8, s. 611)

Kamil Miras'ın bu iddiaları İslâm Ansiklopedisi'nde incelendiğinde, yazarın iddia ettiği gibi Wensinch'in İslam'ın yeni bir din olmasına zeval getirecek bir ifadesinin olmadığı görülmektedir. Ayrıca Miras'ın da savunduğu üzere Wensinch, İslam'dan önce de âşûra günü oruç tutulmasından yola çıkarak bu kelimenin bütün sami diller arasında müşterek bir kelime olduğunu ifade etmektedir. (Wensinch, 1950, s. 710) Netice itibariyle Kamil Miras'ın vurgulamak istediği hususu zaten Wensinch yazmış olduğu madde içerisinde de söylemektedir. Miras'ın Wensinch'e yönelttiği eleştirilerin yer aldığı MEB İslam Ansiklopedisi incelendiğinde bu eleştirilerin tamamının doğru olduğunu söylemek oldukça zordur.

Abdullâh b. Abbâs Maddesi

Mehmet Ali Ayni tarafından “müsteşrik ve misyonerler tarafından yazılan” şeklinde tanımlanan Avrupa'da basılan ve Millî Eğitim Bakanlığı tarafından Türkçeye çevrilmekte olan İslâm Ansiklopedisi adlı eserde Abdullah b. Abbâs maddesini yazan Fr. Buhl'un İbn Abbas'a dair bazı iddiaları ve buna verilen cevaplar yer almaktadır. (Ayni, 1941-8, s. 217)

Fr. Buhl'un öne sürdüğü ilk iddia, İbn Abbas'ın Basra'da vali iken hazinede mevcut altı milyon dirhem nakdi çaldığıdır. (Buhl, 1950, s. 26) Madde yazarı, Buhl'un bu ifadesini tarihi tahrif etmek olarak yorumlamaktadır. Ardından iddia edilen bu olayın aslını, tarihi kaynaklar çerçevesinde okuyucuya aktarmaktadır. (Ayni, 1941-8, s. 217) Bu iddianın bilimsel kaygılardan ziyade İslam'ın ilk asrında İslami ilimler açısından önemli olan bir şahsiyetin kişiliğini zedelemek amacıyla ortaya atıldığı ve tarihi kaynaklar ile bağdaşmadığı görülmektedir.

Fr. Buhl'un öne sürdüğü ikinci iddia, İbn Abbas'ın Hz. Ali'ye ihanet ederek Muaviye tarafında yer aldığı iddiasıdır. (Buhl, 1950, s. 26, 7) Fakat madde yazarı bu mütalâanın gerçek ile uyuşmadığını ifade etmektedir. Hz. Ali'nin öldürülmesi

Külliye

ve oğlu Hasan'ın Muaviye ile anlaşarak hilâfetten vazgeçmesi anlaşıldıktan sonra İbn Abbas'ın Muaviye'yi tanımasının zaruri olduğu ifade edilmektedir. Aynı, bu olayı da tarihi kaynaklar çerçevesinde okuyucuya uzun bir şekilde aktarmaktadır. Fr. Buhl'un bu iddiası da ilk iddia da olduğu gibi İslam dinine yöneltilen bir eleştiriden ziyade bir şahsa yönelik olduğundan ilk iddiada olduğu gibi bilimsel bir değeri bulunmamaktadır. (Ayni, 1941-8, s. 217)

Fr. Buhl'un öne sürdüğü üçüncü iddia, İbn Abbas'ın hadisleri uydurmuş olduğu iddiasıdır. Hatta Buhl daha da ileri giderek Abdullah b. Abbas için "namussuz" ve "hilekâr" vasıflarını kullanmaktadır. (Buhl, 1950, s. 27) Mehmet Ali Ayni, bütün ashabin adil olduğunu ve hadis uydurmakla asla itham edilemeyeceğini söylemektedir. İbn Abbas'ın ise bu ashabin en büyüklerinden biri olduğundan ortaya atılan iddianın mümkün olmadığını ifade etmektedir. Ardından Fr. Buhl'un öne sürdüğü iddiayı şu ifadeler ile reddetmektedir:

"Şu tafsilata göre mezkur Ansiklopedide Abdullah b. Abbas bendini yazan Fr. Buhl, İbn Abbas hakkında bir sahtekâr tabirini kullanması eğer İslam dinine şiddetli bir husumetinden mütevellid değilse koyu bir cehaletin eseridir. Bu muharririn makalesinde bahsettiği tenkidi araştırmaları bilhassa "Leon Kaetani" adlı bir İtalyan yapmıştır. Bu müteassıb ve garezkar adamın hadis ravileri hakkında yürüttüğü müteleaların ne kadar çürük ve safsatadan ibaret olduğunu anlamak için İstanbul Darulfünün felsefe müderrislerinden merhum Ahmed Naimin kitabına bakınız." (Ayni, 1941-8, s. 218)

Görüldüğü üzere Fr. Buhl'un hadis ilmine dair öne sürdüğü bu iddia, iddiaya cevap veren Mehmet Ali Ayni tarafından sert bir şekilde karşılık bulmuştur. Aynı, Fr. Buhl'un bu görüşlerinin ya İslam düşmanlığının ya da cehaletin bir eseri olduğunu vurgulaması, Buhl'un iddialarının abesle iştilgal derecesinde olduğunu göstermektedir. Yine Buhl'a cevap verirken bir başka oryantalist Leon Kaetani'nin yaptığı çalışmaları da çürük ve safsata olarak nitelemesi, bu çalışmalara herhangi bir değer atfetmediğini göstermektedir.

Abdullah b. Abdulmuttalib Maddesi

Abdullah b. Abdulmuttalib maddesinin yazarı Kamil Miras, Resulullah'ın babasının adının Abdullah olduğu hususunda İslâm ravileri arasında ihtilâf olmadığını ifade etmektedir. Ravilerin bu ittifakını İtalyan tarihçisi Leone Kaytano da (Leone Caetani) itiraf etmekle beraber Abdullah adının cahiliye devrinde bilinmediğini iddia etmektedir. (Caetani, 1924, s. 242) Kaytona'nın iddiaları şu şekildedir:

"Abd lafzı ile başlayan isimlerin birtakım putlara izafe edilerek: Abdül'at, Abdül'üzz, Abdül'menat denildiği halde cahiliyet devrinde "Allah" adı ile bir mabud mütearef olmadığından Abdullah isminin İslâmdan önceki devirlerde meçhul olması icabeder. Bu cihetle İslâm ravilerinin Peygamberin babasının adının Abdullah olduğuna dair rivayetlerinde kat'ılık yoktu diyebiliriz." (Caetani, 1924, s. 242; Miras, 1941-8, s.242)

Leona Kaytano'nun bu iddiasına maddenin yazarı Kamil Miras bir başka oryantalist Welhavzen'in (Julius Wellhausen) bir eserinden delil getirerek kendisiyle çeliştiğini ifade etmiştir:

“Bu iddiasını İslâm tarihi adını verdiği kendi eserinde yazdığı bir notu yalanlamaktadır. Müsteşrik Welhavzen’in bir eserinden naklettiği bu notunda: “Allah adının esmai hassa terkibinde çok kerre kabul edildiğini ve bu ismin o devre ait mahkûkât üzerinde sabit bulunduğunu“ kaydediyor. Gariptir ki bu kuvvetli delile karşı da Leone Kaytano: “Welhavzen bu iddiasını isbat ve esbabını zikretmemiştir!” diyor ki mahkûkât ile sabit olan bir hakikatin isbatını dilemek ve esbabını araştırmak mantık örfünde gülünç bir mükârebedir.” (Miras, 1941-8, s.242)

Madde yazarı Kaytano’nun Peygamberin kendi ailesinden bahsetmeye dair herhangi bir itinasının olmadığını ayrıca Kur’ân-ı Kerim’de de bu noktada herhangi bir şekilde bahseden bir ayetin bulunmadığını ve Kur’ân-ı Kerim’in sükût etmiş olduğu iddiasını bizlere aktarmaktadır. Buna cevap olarak ise Rasulullah’ın ailesinin asaletinden her daim bahsettiğini birçok defa soyunu yücelten ifadeler kullandığını söylemektedir. Kaytano’nun Kur’ân-ı Kerim’de zikredilmemiş olduğuna dair iddiasına ise Kur’ân-ı Kerim’in yüksek medeniyet esaslarını kuran ve umumi umdelerini bildiren bir kitap olduğunu, bu yüzden fertlerin hususi hayatlarına dair bilgiler yerine umuma dair bahislerin yer alacağı şeklinde cevap vermektedir. (Miras, 1941-8, s.242)

Kaytano, Abdullah’tan sonra Abdülmuttalip ismi hakkında da aynı şekilde bir şüphe ortaya koymak istemiştir. Muttalip adında bir ibadet edilecek varlığın olmadığını bu iddiasına delil olarak getirmektedir. (Caetani, 1924, s. 157, 158) Kaytano’nun bu iddiasına Kamil Miras şu şekilde sert bir üslupla cevap vermiştir: “Romanın bu mutaassıp papazı pekiyi bilir ki Abdülmuttalibin asıl adı Şeybe’dir. Muttalip de amcasının adıdır. Küçük yaşta babadan yetim kalan Şeybe, amcasının himayesinde yetiştiği için Araplar Abdülmuttalip namını vermişlerdir.”

Kamil Miras bu ifadelerle yetinmeyip, Leone Kaytano’nun çok iyi bildiği halde gerek Abdullah, gerekse Abdülmuttalip isimlerini şüpheli göstermeğe çalışmasının ilim ve ahlak namına çok çirkin olduğunu ifade etmektedir. Miras, MEB İslam Ansiklopedisi “Abdullah b. Abdülmuttalip” maddesinin başında geçen şu ifadeleri bizlere aktarmaktadır: “Abdullah peygamberin babasıdır. Hakkında eski rivayetlerden alınan malûmat noksandır ve bunlar da kıymetsiz birtakım efsanelerden ibarettir.” (Buhl, 1950, s. 29) Bu ifadeler birebir alınarak İnönü Ansiklopedisi’nde¹ de şu şekilde geçmektedir: “Abdullah peygamber Muhammed’in babasıdır. Hakkındaki rivayetlerden çıkan malûmat eksik olduğu gibi bunlar da efsane mahiyetindedir.” (Komisyon, 1968, s. 35)

Kamil Miras, ansiklopedide geçen bu iddianın ilmi bir niteliği bulunmadığını söylemektedir. Çünkü Miras’a göre, Abdullah hakkındaki malûmatın efsaneden ibaret bulunduğu iddiası ilmi bir tetkik neticesi ise bu usule binaen madde sahibinin hiçbir şey yazmaması icap ederdi. Çünkü maddenin mukaddimesindeki iddiaya göre ne yazılsa efsanedir. Eğer bir inceleme mahsulü olmayıp da gelişi güzel yazılmış bir yazıdan ibaret ise bu surette efsane iddiası da sadece bir efsaneden ibaret olur. Mantık kaidesine göre bu iki ihtimalden ikincisini kabul etmek

¹ Yazarın İnönü Ansiklopedisi olarak ifade ettiği ansiklopedi I. cildi 1946’da; II. cildi 1947’de, III. cildi 1949’da, IV. cildi ise 1950 tarihlerinde olmak üzere ilk dört cildi "İnönü Ansiklopedisi" ismiyle yayımlanmış, 1951 yılında ise ansiklopedinin ismi "Türk Ansiklopedisi" olarak değiştirilmiş ve 5. ciltten itibaren bu adla yayımlanmaya devam etmiştir.

zorundayız. Çünkü bu sakat iddiadan sonra devam edilerek Abdullah'ın hayatı namına yarım sütunluk malûmat verildiğini ve bu malûmatın beğenmedikleri eski rivayetlerden alınarak nakledildiğini ifade etmektedir. (Miras, 1941-8, s. 242) Kamil Miras daha sonrasında konuyu şu şekilde toparlamaktadır:

“Bizce hakikat şudur ki: Gerek bizim verdiğimiz, gerek mezkûr Ansiklopedilerin muharrir ve mütercimlerinin verdikleri malûmat, izahı icab eden bazı farklarla beraber, birbirlerinin aynıdır. Hepsî efsane değil, birer tarihî hakikatdır. Çünkü bunlar ensaba ait vakıaların cereyanı sıralarında bir seciye sevkile iyi zabdedip müteakip devirlere pürüzsüz nakleden ana kaynaklardan alınmışlardır. Bunların aralarına bir sürü hurafeler, edebî efsaneler de karışmamış değildir. Fakat bütün bu rivayetler İslâm intikatçıları tarafından ilmî metodlarla incelenmiş ve içlerinde kalb olanlarına hurafe damgası vurularak safî vakalar riyazî hakikatler derecesine yükseltilmişlerdir. Şimdi ilim bunlara mı efsane der, yoksa Al Kallu ayarındaki müsteşriklerin uydurduklarına mı? Yine rivayet ilmi bize İslâm tarihi ile ilgili malûmat için bu eski ana kaynaklara mı itibar etmemizi mi, yoksa bazı garazkâr müsteşrik tok yekûn efsane demelerine mi kıymet vermemizi emreder.” (Miras, 1941-8, s. 243)

Kamil Miras, Al Kallu'nun İslâm'ı tenkit etme amacıyla sıhhati kabul edilmiş bir duruma efsane dediğini ifade etmektedir. Al Kallu'nun yaptığı hakka karşı bile bile inat etmektir. Miras, eleştirilerini daha da sertleştirerek hem Al Kallu hem de Leome Kaytano'ya karşı ahlak kanunlarının vereceği hüküm ve cezanın çok ağır olacağını söyler. Yazılarının başında “Eski rivayetlerden gelen malûmat kıymetsiz efsanelerden ibarettir.” diyerek başlamak, ardından eski kaynaklardan edindikleri bilgileri okuyucuya aktarmanın ahlaken çok fena bir durum olduğunu bizlere aktarmaktadır. Bu durumun her iki oryantalist açısından da büyük bir tenakuz oluşturduğunu ifade ederek cevaplarını tamamlamıştır.

Sonuç

Çalışmanın giriş bölümünde ifade ettiğimiz üzere, İslâm-Türk Ansiklopedisi maddelerinde oryantalist iddialara verilen cevapları inceleyerek ilgili literatüre katkı yapıldığı kanaatindeyiz. Bu bakımdan konunun ilk defa ele alınması çalışmanın önemli bir yönünü oluşturmaktadır. İslâm-Türk Ansiklopedisi ile ilgili yapılan çalışmalarda, bu ansiklopedinin özellikle MEB tarafından tercüme ettirilen İslâm Ansiklopedisine bir cevap niteliğinde ortaya çıktığı iddiası bulunmaktaydı. İslâm-Türk Ansiklopedisi içerisinde incelediğimiz maddelerde yer alan oryantalist iddiaların MEB İslâm Ansiklopedisi'nden alınmış olması bu iddianın gerçek olduğunu ortaya koymaktadır.

Çalışmamızın, maddelerle ilgili oryantalistlerin iddiaları ve bu iddialara ansiklopedi yazarları tarafından verilen cevaplar olmak üzere iki yönü bulunmaktadır. Beş madde içerisinde incelediğimiz oryantalist iddiaların bilimsel bir dayanaktan yoksun olduğu görülmektedir. Nitekim bu iddialar bilimsel bir temelden yoksun olduğu gibi İslâm dininin temel kaynaklarına yönelik ağır tenkitler içermektedir. Hz. Peygamber'in İslâm dinini yabancı birinden öğrenmesi, orucun Yahudilerden alınması, hadislerin uydurulması gibi iddialar bilimsel bir tartışma zemini oluşturmamaktadır. Bu durum çalışmamız açısından beklenmeyen bir bulgu olarak ortaya çıkmaktadır.

Oryantalistlerin iddialarına madde yazarları tarafından verilen cevapların tamamında oryantalistlerin İslam'a dair çalışmalarının mutlak surette İslam'ı tenkit edeceği düşüncesinin varlığı açık bir şekilde gözükmemektedir. Oryantalistlerin söz konusu maddelerdeki iddiaları ise bu düşünceyi daha da güçlendirmektedir. Madde yazarları tarafından oryantalistlerin iddiaları hiçbir surette ilmi olarak kabul edilmemiş ve bu vecihle cevaplama yoluna gidilmemiştir. Bununla birlikte oryantalist iddialarda olduğu kadar bilimsel temelden uzak olduğu söylenemez. Nitekim kaynaklarla ispat edilebilen durumlar, tarihi gerçeklikler ve kaynaklarla ele alınarak cevaplandırılmıştır. Oryantalistlerin söz konusu maddeler hakkındaki asılsız ve çirkin ifadeleri verilen cevaplarda da net bir şekilde kendisini göstermiştir.

Çalışmamızda oryantalistlerin iddiaları ve verilen cevaplar İslâm-Türk Ansiklopedisi çerçevesinde ele alınmıştır. Çalışmada incelenen konuların, oryantalist literatürdeki tüm iddialar ile İslam dünyasından verilen cevapların bütünü ele alınarak yeniden incelenmesi ile yeni bir çalışma yapılması mümkündür.

Kaynakça

- KOMİSYON (1968). Abdullah. Abdülmuttalib. *Türk Ansiklopedisi* içinde (s. 35), 1, Milli Eğitim Basımevi.
- ARAR, İ. (1991). Mehmet Ali Ayni. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* içinde (ss. 273-5), 4, TDV Yayınları.
- AYKUT, A. (2001). İslam-Türk Ansiklopedisi. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* içinde (ss. 57-8), 13, TDV Yayınları.
- AYNİ, M. A. (1941-8). Abdullah b. Abbâs. *İslâm-Türk Ansiklopedisi* içinde (s.217), 2, Asar-ı İlmiyye Kütüphanesi Neşriyatı.
- BUHL, F. (1979). Muhammed. (Çev: Komisyon) *İslâm Ansiklopedisi* içinde (452-470 ss), 8, Milli Eğitim Basımevi.
- BUHL, F. (1950). Abdullah b. Abd Al-Muttalib. (Çev. Komisyon) *İslâm Ansiklopedisi* içinde (s. 29), 1, Milli Eğitim Basımevi.
- BUHL, F. (1950). Abdullah b. Al-Abbâs. (Çev. Komisyon) *İslâm Ansiklopedisi* içinde (ss. 25-6), 1, Milli Eğitim Basımevi.
- CAETANİ, L. (1924). *İslam Tarihi*. (Çev: Hüseyin Cahid Yalçın), Tanin Matbaası.
- DOĞRUL, Ö. R. (1941-8). A'cem. *İslâm-Türk Ansiklopedisi* içinde (ss. 49-53), 1, Asar-ı İlmiyye Kütüphanesi Neşriyatı.
- DOĞRUL, Ö. R. (1941-8). Âdem. *İslâm-Türk Ansiklopedisi* içinde (ss. 94-5), 1, Asar-ı İlmiyye Kütüphanesi Neşriyatı.
- EDİP, E. (1941-8). Abdullah b. Abbâs. *İslâm-Türk Ansiklopedisi* içinde (ss. 213-18), 2, Asar-ı İlmiyye Kütüphanesi Neşriyatı.
- MİRAS, K. (1941-8). Abdullah b. Abdülmuttalib. *İslâm-Türk Ansiklopedisi* içinde (ss. 240-1), 2, Asar-ı İlmiyye Kütüphanesi Neşriyatı.

- MİRAS, K. (1941-8). Âşûra. *İslâm-Türk Ansiklopedisi* içinde (ss. 604-14), 1, Asar-ı İlmîye Kütüphanesi Neşriyatı.
- SELİGSOHN, M. (1950). Âdem. (Çev. Komisyon) *İslâm Ansiklopedisi* içinde (s.35), 1, Milli Eğitim Basımevi.
- UZUN, M. (1994). Ömer Rıza Doğrul. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* içinde (ss. 489-92), 9, TDV Yayınları.
- WENSİNCH, A. J. (1950). Âşûra. (Çev. Komisyon) *İslam Ansiklopedisi* içinde (s. 710), 1, Milli Eğitim Basımevi.
- YAZICI, N. (2020). Kamil Miras. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* içinde (ss 145-6), 30, TDV Yayınları.
- YÜCEL, A. (2016). *Oryantalist Hadis Literatürü*. İFAV Yayınları.

Çatışma beyanı: Makalenin yazarı, bu çalışma ile ilgili taraf olabilecek herhangi bir kişi ya da finansal ilişkileri bulunmadığını dolayısıyla herhangi bir çıkar çatışmasının olmadığını beyan ederler.